

ارزشیابی مجازی در آموزش زبان عربی در دوران «کرونا»؛ چالش‌ها و فرصت‌ها

*علیرضا کاوه نوش آبادی^۱

فاطمه لطفی مفرد نیاسری^۲

چکیده

در فرایند یاددهی- یادگیری، ارزشیابی همواره عنصری مهم، ضروری، کارآمد و مؤثر است؛ اما آنچه مهم می- نماید، نوع نگاه به ارزشیابی است؛ به طوری که اگر ارزشیابی را فقط در برگزاری یک آزمون مجازی خلاصه کنیم، با چالش‌های مختلفی روبرو خواهیم شد که مهم‌ترین آن عدم اعتبار پاسخ‌گویی است، اما اگر ارزشیابی را یک فرایند تلقی کنیم آن‌هم در خدمت و مکمل آموزش؛ با این نوع نگاه، سنجش و ارزشیابی نیز از اعتبار بیشتری برخوردار خواهد بود. بروز بیماری‌های واگیرداری چون کووید ۱۹ و همه‌گیر شدن آن نه تنها یادگیری را به سمت وسوی یادگیری الکترونیکی و مجازی سوق داده است، بلکه ارزشیابی را ناگزیر مجازی نموده است. حال سؤال اساسی این است که چگونه می‌توان با رویکردهای سنتی و مرسوم سنجش و ارزشیابی که برای آموزش حضوری طراحی و اجرا شده، ارزشیابی مجازی مناسبی را نیز انجام داد؟ برای رسیدن به این مهم، چه روش‌های جایگزین مطلوبی را می‌توان به کار گرفت؟ پژوهش حاضر از رهگذر روش توصیفی- تحلیلی به دنبال آن است که چالش‌ها و فرصت‌های موجود در مسیر ارزشیابی مجازی را به‌ویژه در روزهای بحرانی کرونا بررسی و واکاوی کند. به نظر می‌رسد روش‌های ارزشیابی مرسوم قبل از کرونا از جمله آزمون‌های پایان نوبت، معیار و ملاک مناسب، دقیق و مفیدی برای ارزیابی و سنجش آموزشی در دوران کرونا نیست، بلکه در این مسیر، بایستی از انواع دیگر ارزشیابی استفاده نمود و نگاه کلان به ارزشیابی مجازی را نیز تغییر داد.

واژگان کلیدی: آموزش زبان عربی، آموزش مجازی، ارزشیابی مجازی، کرونا.

^۱ - دکترای زبان و ادبیات عربی، استاد مدعو دانشگاه فرهنگیان تهران، پردیس شهید مفتاح، دبیر آموزش و پرورش تهران.

^۲ - دکتری زبان و ادبیات عرب

مقدمه

هر فرآیند آموزشی نیازمند یک فرآیند ارزشیابی است تا به‌غایت اصلی خود نائل آید. ارزشیابی می‌تواند در خدمت آموزش و یادگیری و نیز مکملی مناسب برای آن‌ها باشد نه تافته‌ای جدا بافته. «ارزشیابی به یک فرآیند نظام‌مند برای جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات گفته می‌شود، به این منظور تعیین می‌شود که آیا هدف‌های مورد نظر تحقق یافته‌اند یا در حال تحقق یافتن هستند و به چه میزان» (گی^۱، ۱۹۹۱: ۶). اصطلاح ارزشیابی^۲ یا ارزیابی به‌طور ساده، به تعیین ارزش برای هر چیزی یا داوری ارزشی کردن گفته می‌شود. یکی از ویژگی‌های مهم ارزشیابی تعیین کیفیت است. در ارزشیابی آموزشی به‌طورکلی کیفیت به‌صورت تناسب داشتن موضوع مورد ارزشیابی با هدف‌های مورد نظر تعریف می‌شود (نک: سیف، ۱۳۹۵: ۳۸). ارزشیابی از آموخته‌های یادگیرندگان یکی از مسائل مهم برنامه‌های درسی مجازی است. محیط‌های یادگیری مجازی دارای امکانات و قابلیت‌های متنوعی هستند که از یک‌سو می‌توان با استفاده از این امکانات، شیوه‌ها و راهبردهای مؤثری را برای ارزشیابی واقعی از آموخته‌های فراگیران به کار گرفت و از طرفی اطمینان از صحت و اعتبار شیوه‌های ارزشیابی مجازی با توجه به توسعه مداوم ابزارهای الکترونیکی با چالش‌ها و دشواری‌های متعددی روبروست (یوفین^۳، ۲۰۰۲: ۲).

امروزه باوجود گسترش آموزش مجازی به‌ویژه در شرایط بحرانی کرونا، نیاز به ارزشیابی مجازی کاملاً حس شده است؛ به‌طوری‌که در این شرایط، بسیاری از مدارس و حتی دانشگاه‌ها در کشور ناگزیر سنجش از آموخته‌ها را در ارزشیابی مجازی دیده‌اند و به آزمون‌های مجازی و غالباً هم آزمون‌های چندگزینه‌ای و آزمون‌های عمومی نوشتاری - آن‌هم بیشتر با در نظر گرفتن مدت زمان طولانی پاسخ به دلیل مشکلات اینترنتی و ... - روی آورده‌اند که خود از اعتبار آن‌ها می‌کاهد؛ اما به‌راستی این آزمون‌های مجازی به کار گرفته شده در فضای بحرانی کرونا و فضاهای مشابه تا چه حد کارآمد، مناسب، دارای اعتبار پاسخ‌گویی و با بازدهی باکیفیت است و می‌تواند اهداف آموزشی را

^۱ - Gay

^۲ - Evaluation

^۳ - Joughin

محقق سازد؟ تا چه حد پاسخ‌گویی به این آزمون‌ها واقعی و قابل استناد است؟ و به‌طورکلی چگونه سنجش مجازی می‌تواند اثربخشی بیشتری را فراهم آورد؟

پژوهش حاضر ضمن آن‌که درصدد بررسی پرسش‌های فوق است، در پی رسیدن به اهدافی چون بررسی فضای موجود ارزشیابی آموزش زبان عربی در مدارس، تبیین چالش‌ها و فرصت‌های پیش رو برای ارزشیابی مناسب در فضای موجود، ارائه برخی پیشنهادها و راهکارها برای ارزشیابی واقعی درس عربی در فضای کنونی است.

روش تحقیق برگزیده در این پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده و روش گردآوری منابع، کتابخانه‌ای و مواد انجام پژوهش، کتاب‌های مرتبط با ارزشیابی، سنجش و اندازه‌گیری، آموزش زبان، آموزش مجازی، سایت‌های اینترنتی مرتبط و نیز مصاحبه با اهالی فن است.

پیشینه پژوهش

به‌طورکلی می‌توان به برخی از پژوهش‌های مرتبط با ارزشیابی مجازی اشاره نمود؛ ازجمله: «ارزشیابی در فضای مجازی» از «فرهاد سراجی» و «ارزشیابی از آموخته‌های دانشجویان در دوران کرونا: چالش‌ها و راهکارها» از «علی محمد رضایی» و نیز «سنجش و ارزشیابی و نقش آن در یادگیری؛ نگاهی به رویکردهای موجود در حیطه سنجش و ارزشیابی و نقشش در یادگیری» از «محمد شریف پهل» و «مهنوش عابدینی». با بررسی‌های انجام شده می‌توان گفت پژوهشی مستقل که به‌طور ویژه بر «ارزشیابی مجازی در آموزش زبان عربی در مدارس» تأکید کرده باشد، یافت نشد، لذا از این حیث، اهمیت پژوهش در این زمینه بیش‌ازپیش هویدا می‌گردد.

پردازش تحلیلی موضوع پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
اگر بخواهیم ارزشیابی مجازی را مورد بررسی قرار دهیم، ناگزیریم به مفاهیمی چون آموزش سنتی و آموزش الکترونیکی و مجازی اشاره کنیم. به‌طورکلی آموزش مجازی به دنبال خود ارزشیابی مجازی را می‌آورد تا فرآیند آموزش کامل شده و به سرانجام برسد.

آموزش سنتی، الکترونیکی و تلفیقی و ارزشیابی آن‌ها

امروزه به‌طورکلی می‌توان آموزش را به سه صورت مهم ارائه نمود:

۱- آموزش سنتی:

عبارت است از شیوه‌های سنتی که درون کلاس صورت می‌گیرد و بر معلم به‌عنوان یک منبع اطلاعات تمرکز دارد و کتاب درسی و قلم و تخته کلاس و برخی از وسایل آموزش سنتی را به کار می‌گیرد. این گام‌ها نیازمند تلاش و وقت طولانی است (الکیلانی، ۲۰۱۱: ۶۱) در این نوع آموزش، از

انواع مختلف ارزشیابی به صورت حضوری، می‌توان استفاده نمود. آزمون‌های کوتاه پاسخ، گسترده پاسخ، چندگزینه‌ای، جور کردنی، کامل کردنی، تشریحی، ترکیبی، سنجش عملکردی و ... از همین دست است.

۲- آموزش الکترونیکی یا مجازی:

عصر حاضر ما، با تکنولوژی پیشرفته در عرصه اطلاعات و نظم ارتباطات متمایز می‌شود. تعامل مثبت با این تکنولوژی به غلبه آمدن بر بسیاری از مشکلات تربیتی کمک می‌کند؛ چراکه از طریق این تکنولوژی، امکان ارتباط دادن دانشگاه‌ها و مدارس با مراکز تکنولوژی آموزشی و فناوری اطلاعات وجود دارد و نیز امکان دسترسی آزاد در زمینه ارتباطات با منابع آموزشی و مکان‌های مختلف فعالیت به وجود می‌آید. نسل حاضر از این تکنولوژی‌ها، نسلی به شمار می‌رود که در بهبود بخشیدن هر چه بیشتر به محصولات تربیتی نقش بسزایی داشته؛ زیرا به تغییر کیفیت در خود فرآیند یادگیری منجر شده است. فناوری‌های جدید تنها فرآیند تعامل را بهتر نمی‌سازد یا اینکه تنها زمینه‌های آموزش را فراهم نمی‌سازد تا اینکه استقلال زمان و مکان را شامل شود بلکه به‌طور کلی، ممکن است باعث پیشرفت و رشد آموزش‌های کاربردی جدیدی نیز شود (صالح، ۱۴۲۰: ۱۴).

امروزه محیط آموزشی سنتی به محیطی آموزشی تبدیل شده که بر شبکه‌های الکترونیکی شناختی استوار است و از خلال آن امکان ذخیره‌سازی مقادیر فراوانی از اطلاعات برای معلم و متعلم به وجود آمده، آن‌هم از طریق وسایل گوناگونی که سرآمد و سرآغاز آن‌ها شبکه اینترنت است. اهمیت فناوری اطلاعات در توانایی فرد در دستیابی به اطلاعات، رشد و به‌کارگیری آن و نیز فراهم ساختن فرصت برای استفاده دیگران از آن بروز پیدا می‌کند. این امر به‌وسیله سیستم‌های جدید تعلیم و تعلم که تأثیر مثبتی در نظام آموزشی ایجاد می‌کند، امکان‌پذیر شده است و از جمله این سیستم‌های آموزشی، سیستم آموزش الکترونیکی است (اسماعیل، ۲۰۰۱: ۱۳۷).

آموزش الکترونیکی، ناگهانی و یک‌دفعه بروز نکرده، بلکه می‌توان گفت که حاصل سال‌ها، تلاش‌های تربیتی و تکنولوژی بوده است، برخی معتقدند: پایه‌های آموزش الکترونیکی از زمانی دور گذاشته شد، به‌طوری‌که بسیاری از متخصصان علوم تربیتی معتقدند به سال ۱۹۳۰ بازمی‌گردد، یعنی زمانی که ارتش امریکا کتاب‌های برنامه‌ریزی‌شده‌ای را طراحی و منتشر کرد و آن‌ها را بدون نقش معلم به کار گرفت (نم‌له، ۲۰۰۳: ۴).

پس از آن با پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات و با استفاده از رسانه‌ها و وسایل ارتباطی، آموزش الکترونیکی هم پا به عرصه گذاشته و رفته‌رفته جای خود را در فضای آموزشی باز کرده و

رشد و گسترش نموده است تا جایی که در فضای کرونایی جای آموزش سنتی را هم گرفته است؛ چراکه سلامتی جامعه و فرزندان خانواده‌ها در اولویت است. این نوع آموزش تا حدودی نیاز جامعه مدرن امروز را پاسخگو بوده است.

در مورد آموزش الکترونیکی تعاریف گوناگون و بسیاری ارائه شده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود، البته باید این نکته را در نظر داشت که اتفاق نظر کامل، پیرامون تعیین مفهومی تکامل یافته که همه جوانب اصطلاح «آموزش الکترونیکی» را در برگیرد، وجود ندارد (زیتون، ۲۰۰۵: ۱۳). با این حال می‌توان به برخی از تعاریف در این خصوص اشاره نمود، از جمله: آموزش الکترونیکی هرگونه آموزشی است که متعلم از طریق وسایل فناوری الکترونیکی مانند آموزش از طریق اینترنت، آموزش برخط، آموزش مبتنی بر استفاده از کامپیوتر و اینترنت، آموزش دیجیتال، آموزش از طریق ماهواره و CD ها و یا ویدئوهای تعاملی، آن را فرا می‌گیرد (سلامه، ۲۰۰۶: ۵۴).

برخی معتقدند که آموزش الکترونیکی با آموزش مجازی ارتباط دارد، چون فرآیندهای آموزشی که در کلاس‌ها یا محیط‌های مجازی انجام می‌گیرد و با کلاس‌های سنتی و تقلیدی اختلاف دارد از طریق به‌کارگیری فناوری‌های جدید الکترونیکی برای واقعیت مجازی فراهم می‌شود (المحیسن، ۱۴۲۳: ۳).

«عبدالحمید» و «محمد» به نقل از «تایلور» کسی که مراحل گسترش آموزش الکترونیکی را در نسل‌های زیر مشخص کرده است، به این مراحل اشاره می‌کنند:
نسل اول: نسل نامه‌نگاری با اعتماد بر انتقال اطلاعات چاپ شده به متعلمان.
نسل دوم: نسل آموزش از راه دور که بر پایه فناوری اطلاعات استوار است همچون کنفرانس‌های سمعی و بصری.

نسل سوم: نسل اعتماد بر اینترنت و کاربردهای آن.
نسل چهارم: نسل دانشگاه‌های مجازی (عبدالحمید و محمد، ۲۰۰۴: ۱۱۸).

هرچند امروزه با وجود هجوم بیماری‌هایی چون کووید ۱۹ و مشکلات مختلف ناشی از آن، مدارس را هم بایستی به نسل‌های قبلی ملحق نمود، چراکه برای جلوگیری از تعطیلی آموزش و در جهت حفظ صحت و سلامتی دانش‌آموزان، مدارس شیوه آموزش مجازی را به کار گرفتند.

عصر حاضر عصر شکوفایی علم است، با وجود این هجمه فراوان از علم، شیوه‌های سنتی آموزش وجود داشت که همچنان به نقش معلم نسبت به متعلم و نیز حفظ منبع درسی و ایجاد نظام‌های تربیتی در این راستا تأکید می‌کرد که در آن برگزار شدن امتحانات برای تأکید بر حفظ کردن

حقائق از سوی متعلمان و برگرداندن آن به هنگام نیاز مورد توجه بود و نیز به کارگیری شیوه‌های سنتی آموزش مانند ارائه کنفرانس، شرح و توضیح و ... از جمله اموری بود که برای دهه‌های طولانی سایه افکنده بود. آن‌ها شیوه‌هایی است که زمان آن رسیده که در موردش بحث شود که البته متعلم را قادر می‌سازد تا با انفجار دانش همگام شود و در مکانیسم سنتی آموزش تغییر ایجاد کند. چه بسا مؤثرترین شیوه در محقق سازی آن همان شیوه خود یادگیری باشد؛ این شیوه باعث تحقق یادگیری از دور می‌شود؛ زیرا برای متعلم این امکان را فراهم می‌سازد که به اهداف یادگیری مستمر برای مقابله با عصر انفجار علمی که امروزه شاهد آن هستیم و همچنین در آینده افزایش خواهد یافت، نائل آید (حمندان، ۲۰۰۱: ۷۰-۶۹)

یادگیری الکترونیکی انواع مختلفی دارد و موارد زیر از جمله آن‌هاست:

یادگیری بر اساس نوع ارتباط شامل یادگیری الکترونیکی همزمان و یادگیری الکترونیکی ناهمزمان است.

یادگیری بر اساس حامل‌های ارتباطی و فناوری مورد استفاده نیز گونه‌های متفاوتی دارد که برخی از آن‌ها عبارتند از:

یادگیری مبتنی بر رایانه، یادگیری مبتنی بر وب، یادگیری مبتنی بر اینترنت.

بر حسب نوع روش آموزشی یا چگونگی پشتیبانی یادگیرنده نیز می‌توان انواع مختلفی از یادگیری الکترونیکی را برشمرد، از جمله: دوره‌های آموزشی ایستا، کلاس درس مجازی، بازی و شبیه‌سازی آموزشی، یادگیری ترکیبی، یادگیری سیار، تدریس غنی شده، آموزش مترقی (نک: نوروزی و رضوی، ۱۳۹۸).

۳- آموزش تلفیقی یا ترکیبی:

آموزشی است که آموزش سنتی و آموزش الکترونیکی را در کنار هم جمع می‌کند و در صورت لزوم از هر یک از آن‌ها استفاده می‌کند. هرچند این روش بسیار کارگشا، به‌روز و مؤثر است، اما پاسخگوی اقتضای حال نیست، چراکه شرایط فعلی که برخی بیماری‌ها چون کرونا ایجاد نموده است، فراگیران را خانه‌نشین کرده و آن‌ها را برای حفظ سلامتی خود و دیگران مجاب به استفاده از آموزشی الکترونیکی و مجازی نموده است.

در یادگیری ترکیبی شکل‌های مختلف یادگیری (کلاس سنتی و مجازی)، دیدگاه تربیتی (رفتارگرایی، شناخت‌گرایی و ساختن‌گرایی) و رسانه‌های آموزشی (لوح فشرده، وب‌سایت، کتاب،

ویدیو و نظایر آن) با یکدیگر ادغام می‌شوند. این رویکرد جدید، محیط واقعی و مجازی را به یکدیگر پیوند می‌زند (نوروزی و رضوی، ۱۳۹۸).

ارزشیابی مجازی؛ چالش‌ها و فرصت‌ها

آموزش مجازی به‌ویژه در شرایط بحرانی چون کرونا، ارزشیابی مجازی را می‌طلبد تا فرآیند آموزشی را تکمیل کند و بتواند به اهداف مطلوب خود برسد؛ زیرا ارزشیابی را می‌توان یک عنصر حیاتی در فرآیند یاددهی - یادگیری قلمداد کرد؛ اما شاید بزرگ‌ترین دغدغه نظام‌های آموزشی در مورد ارزشیابی مجازی، مسئله اخلاق در ارزشیابی و در نتیجه قضاوت عادلانه در مورد میزان کسب شایستگی‌های دانش‌آموزان است. در آزمون‌ها و ارزشیابی‌های فضای مجازی برخلاف فضای واقعی، به دلیل ماهیت آن یعنی کمتر بودن مراقبت‌ها و کنترل‌های معلمان و اولیاء مدرسه، احتمال بروز رفتارهای غیراخلاقی، بسیار بیشتر است. نمونه‌هایی از این رفتارها در فرآیند اجرای آزمون‌ها در فضای مجازی می‌تواند کمک گرفتن از افراد ثالث، به اشتراک‌گذاری پاسخ‌ها میان فراگیران یک کلاس به روش‌های گوناگون چه از طریق پیام‌های شخصی و چه به‌صورت پیام‌های گروهی، استفاده از مواد و منابع آموزشی به هنگام آزمون و ... باشد. (نک: مهربان، ۱۳۹۹)

بااینکه رشد یادگیری الکترونیکی به‌واسطه توسعه اینترنت، اینترنت، چند رسانه‌ها و ... در حال شتاب بوده و توسعه محصولات و تدارک فرصت‌های یادگیری الکترونیکی به‌عنوان یکی از حوزه‌های به‌سرعت در حال گسترش چه در آموزش عالی و چه در آموزش مدارس است، اما دانش و آگاهی ما درباره اثربخشی این رویکردهای جدید آموزش، به علت کمبود ارزشیابی‌های معتبر علمی، محدود است (اناری‌نژاد و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۹۳).

در این خصوص به برخی از آزمون‌ها و ارزشیابی‌های مجازی می‌توان اشاره نمود، ازجمله آزمون‌های برخط که در دو شکل کلی آزمون‌های برخط همزمان و آزمون‌های برخط ناهمزمان در اکثر دروس و در آموزش عربی نیز اجرا می‌شوند. در نوع اول دانش‌آموزان و معلم هر دو همزمان در فضای مجازی حاضر بوده و در حال تبادل اطلاعات می‌باشند و در نوع دوم دانش‌آموزان و معلم هر دو همزمان در فضای مجازی آزمون حاضر نمی‌باشند، ولی اطلاعات به‌طور برخط مبادله می‌گردد. کاملاً بدیهی است در شکل دوم احتمال بروز رخدادهای غیراخلاقی محتمل‌تر است، لذا آزمون‌های برخط همزمان شیوهی مناسب‌تری برای ارزشیابی در فضای مجازی هستند (مهربان، ۱۳۹۹).

از دیگر روش‌های به کار گرفته شده در ارزشیابی مجازی که برخی مدارس در دوران کرونا از آن استفاده کردند آن‌که برگه‌های پاسخ نامه توزیع شده و با فواصل زمانی متفاوت و رعایت فاصله‌گذاری

اجتماعی و پروتکل‌های بهداشتی در اختیار اولیای دانش‌آموزان قرار می‌گیرد، پس‌از آن دانش‌آموز موظف است در مدت زمان مجازی که آزمون برگزار می‌شود، از آزمون خود عکس گرفته و برای دبیر مربوط خود ارسال کند و در زمانی که مدرسه مقرر می‌کند برگه فیزیکی آزمون را هم تحویل دهد. این شیوه به دبیر کمک کرده و کارش را برای تصحیح اوراق آسان‌تر می‌کند.

هرچند این‌ها نمونه‌هایی از شیوه‌های کاربردی برای سنجش مجازی از آموخته‌ها است، اما آیا می‌تواند یک ارزشیابی واقعی دارای اعتبار بالا را تضمین کند؟ با بررسی‌های میدانی و نیز گفتگو و مصاحبه‌ای ساده و کوتاه با چند معلم هویدا می‌گردد که در عمل و اجرا پاسخ منفی است. علاوه بر عدم اثربخشی مطلوب این نوع ارزشیابی، می‌توان به تأثیرات منفی استفاده بیش‌ازحد دانش‌آموزان از رایانه و گوشی همراه، عدم نظارت معلم بر فرایند یاددهی-یادگیری، مشکلات پهنای باند و اینترنت و قطع و وصل شدن آن در فرایند آموزشی و ارزشیابی و نیز هزینه‌های بالای اجرای سیستم مجازی در کشور و دشواری ارتباط مؤثر بین معلم و دانش‌آموز و ... اشاره نمود که جملگی می‌تواند در کاهش اثربخشی ارزشیابی واقعی نقش به‌سزایی داشته باشد.

ارائه برخی راهکارها برای بهتر شدن فضای ارزشیابی مجازی

نقش اولیای فراگیران

یکی از مواردی که می‌توان با کمک آن به میزان اعتبار پاسخ‌گویی فراگیران افزود، استفاده از کمک والدین در حین اجرای سنجش از آموخته‌های دانش‌آموزان است. اولیای فراگیران می‌توانند با نظارت درست بر نحوه اجرای آزمون، به فرایند ارزشیابی و معلم درس کمک شایانی کنند تا آن ارزشیابی از صحت و اعتبار کافی برخوردار شود، اما درعین‌حال، باید به این نکات نیز توجه داشت که ممکن است بسیاری از والدین به خاطر شرایط شغلی و زندگی و ... چنین فرصتی را نداشته باشند و یا برای نظارت ممکن است دچار تنش‌هایی با فرزند خود شوند یا از سر دلسوزی بی‌مورد برای کسب نمره بالاتر فرزند خود در پاسخ‌گویی مشارکت کنند؛ بنابراین چه‌بسا این شیوه هم نتواند به‌خوبی و به‌طور کامل به فرایند سنجش و ارزشیابی کمک کند.

نقش سیاست‌گذاری کلان آموزشی

مسلماً ایجاد یک نظام آموزشی کارآمد می‌تواند به کارآمد کردن نظام آموزشی الکترونیکی و شفاف ساختن فعالیت‌های آن کمک کند (نک: اناری‌نژاد و دیگران، ۱۳۸۹). آنچه که در فضای موجود با وجود بیماری‌هایی چون کرونا، نیاز جامعه آموزشی ماست، برنامه‌ریزی دقیق‌تر و مناسب‌تر برای

ارزشیابی واقعی است و لازمه آن سیاست‌گذاری، دانش و آگاهی، پژوهش، رایزنی با اهالی فن، استفاده از ICT و تلفیق آن در آموزش و ارزشیابی، خلاقیت در ارزشیابی و ... است.

جامعه آموزشی ما در مدارس به دلیل شرایط کرونا از آموزش مجازی استفاده می‌کند؛ چه در قالب شاد در اکثر مدارس دولتی یا سیستم‌های ارائه نظیر اسکای روم^۱، بیگ‌بلو باتن^۲، ادوب کانت^۳ و ... در بسیاری از مدارس غیردولتی. با کمی نگاه موشکافانه در فرآیند یاددهی - یادگیری این روزها می‌توان دریافت که فرآیند آموزش متناسب با شرایط روز شده است، اما علی‌رغم تلاش‌های بسیار، ارزشیابی آموزشی همچنان دچار چالش است و از فرآیند آموزش مجازی فاصله دارد و از آن عقب مانده است؛ چراکه تأکید بیشتر بر نحوه ارائه بوده است تا ارزشیابی. ارائه دروس با رسانه‌های مختلف چون صداوسیما و شاد انجام می‌شود و به بیانی فرآیند آموزشی مجازی جلوتر از ارزشیابی مجازی است. لذا بررسی شرایط حاکم بر ارزشیابی موجود و تلاش برای اتخاذ اصول و سیاست‌های کلان در مورد ارزشیابی آموزشی در کنار آموزش، تغییر نوع نگاه به ارزشیابی آموزشی از کمی به کمی-کیفی یا کیفی، نظرسنجی از استادان، دبیران و اهالی فن و استفاده بهینه از نظرات و تجارب گرانسنگ آنان و نیز برگزاری همایش‌های مرتبط و نیز فراخوان دادن در جهت بهبود ارزشیابی و نیز استفاده از الگوهای جهانی مناسب و ... می‌تواند در سیاست‌گذاری برای فرآیند ارزشیابی کمک شایانی کند.

سیاست‌گذاری در مورد ارزشیابی مجازی می‌تواند به دو صورت انجام پذیرد:

۱. به صورت کلان و عمومی برای کلیت ارزشیابی مجازی در فضای آموزش مجازی
به طور کلی می‌توان سیاست‌ها و تدابیری اتخاذ کرد که بتواند برای همه دروس آموزشی مفید و مؤثر باشد و به وسیله آن جهت‌دهی کلی مشخص و واضح باشد.

۲. به صورت خاص و ویژه برای هر درس یا گروه آموزشی
از سویی هم می‌توان به طور تخصصی و ویژه‌تر، هر گروه آموزشی برای ارزشیابی مجازی در درس خود تدابیری بیاندیشد که در نهایت ارزشیابی واقعی‌تری صورت پذیرد؛ چراکه ماهیت درسی مانند کار و فناوری با عربی یا ماهیت ریاضی با دیگر دروس متفاوت است و هر یک نظرات صاحب‌نظران خود و پیش‌بینی‌ها و راهکارهای مناسب خود را می‌طلبد.

^۱ - Skyroom

^۲ - BigBlueBotton

^۳ - Adobe Connect

اتخاذ تدابیر کلان ارزشیابی مجازی توسط گروه آموزشی عربی

همان‌طور که در آیین‌نامه امتحانات بیان شده است برای ارزشیابی آموزش عربی به‌عنوان مثال در دوره متوسطه اول، بارم ۱۵ نمره کتبی و ۵ نمره شفاهی در نظر گرفته شده است؛ از ۵ نمره شفاهی، ۳ نمره به روخوانی و ۲ نمره هم به گفت‌و شنود اختصاص دارد. قابل توجه آن‌که این برنامه‌ریزی برای ارزشیابی از درس عربی برای دوران حضوری پیش از کرونا بوده است نه برای فرآیند آموزش مجازی و ارزشیابی مجازی. لذا به نظر می‌رسد باید تجدیدنظری برای دوران کرونا در راستای جهت‌دهی هر چه بهتر و متناسب‌تر با آن صورت گیرد و تدابیر بهتری برای ارزشیابی مجازی اتخاذ گردد. به‌عنوان مثال سیاست‌گذار گروه آموزشی می‌تواند برای ارزشیابی تکوینی بارم ویژه‌تر و بیشتری نسبت به ارزشیابی تراکمی (پایانی) قرار دهد، یا این‌که ضریب بیشتری برای نمره مستمر نسبت به نمره پایانی قرار دهد.

ارزشیابی از یادگیری یا ارزشیابی برای یادگیری در آموزش عربی

اصطلاح اول به ارزشیابی در پایان فرآیند یادگیری تأکید دارد که هدف آن تعیین میزان آموخته‌های یادگیرنده است و اصطلاح دوم به تدریجی، مستمر و مداوم بودن ارزشیابی اشاره می‌کند (نک: مریوت، ۲۰۰۹). در واقع ارزشیابی، جزئی از فرآیند آموزشی است و محدود کردن ارزشیابی فراگیران به کلاس، کتاب و امتحان و نمره، اجحافی بزرگ در حق آن‌هاست؛ چراکه کفایت و قابلیت عمدتاً از طریق تجربه و تخصص کسب می‌شود (عباسی کسائی و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۴).

اگر با رویکرد ارزشیابی برای یادگیری به درس آموزش عربی نگاه کنیم، پاسخ بسیاری از پرسش‌های خود را خواهیم گرفت. به‌جای آن‌که بخواهیم تمامی وقت خود را صرف انواع آزمون‌های مجازی کنیم که در نهایت هم نتوانیم تشخیص دهیم اعتبار پاسخ‌گویی تا چه حد است، می‌توانیم راهکارهای دیگری را با رویکرد ارزشیابی برای یادگیری پیش بگیریم. پیشنهاد می‌شود به‌جای آن‌که بخواهیم یکجا تمام آموخته‌ها را در قالب آزمون مجازی پایانی بسنجیم آن‌ها را به تدریج و به‌صورت مستمر بسنجیم. بسیاری از معلمان اذعان دارند در ارزشیابی مجازی با شرایط کرونا نمره مستمر نسبت به نمره پایانی صحت و اعتبار بیشتری دارد.

تأکید بیشتر بر ارزشیابی تکوینی تا ارزشیابی پایانی در آموزش عربی

افراد غیرمتخصص، ارزشیابی را صرفاً معادل ارزشیابی عملکرد یادگیرندگان یا ارزشیابی پیشرفت تحصیلی می‌دانند؛ در حالی‌که ارزشیابی پیشرفت تحصیلی تنها یکی از انواع ارزشیابی آموزشی است (نک: نوروزی، ۱۳۹۸: ۱۷۰-۱۶۶) نمونه بارز آن را می‌توان در ارزشیابی تراکمی یا پایانی مشاهده

نمود که با برگزاری یک آزمون و شرکت دانش‌آموز در آن، پیشرفت تحصیلی او سنجیده شده و با قبولی در آن مجوز رفتن به یک پایه بالاتر را کسب می‌کند. شاید این شیوه برای آزمون‌های حضوری با وجود مراقب مفید باشد، اما به‌راستی آیا تنها برگزاری یک آزمون پایانی آن‌هم مجازی و با وجود چالش‌های مختلف پیش روی آن و مسئله اخلاق می‌تواند ملاک خوبی برای سنجش یادگیری دانش‌آموزان باشد؟ این در حالی است که ارزشیابی انواع مختلفی دارد؛ از جمله: ارزشیابی تراکمی، تکوینی، تشخیصی، تأییدی، آغازین، ارزشیابی عملکرد یادگیرنده که خود شامل آزمون‌های شفاهی، کارپوشه، چک لیست، پروژه و آزمون‌های عملکردی است (نک: رستگار، ۱۳۸۲).

با توجه به شرایط بیماری کرونا می‌توان به جای این که ۲۰ نمره پایانی را به ارزشیابی تراکمی اختصاص دهیم بخشی از آن نمره را برای ارزشیابی‌های دیگر همچون تکوینی قرار دهیم. بدیهی است، چندین آزمون مجازی نسبت به یک آزمون تراکمی، عملکرد دانش‌آموز را بهتر نمایان می‌سازد.

دیگر روش‌های ارزشیابی زبان عربی

اگر برنامه درسی موجود محدودیتی برای ارزشیابی و آن‌هم فقط به‌صورت‌های اعلام شده ایجاد نکند، می‌توان در ارزشیابی آموزشی، خلاقیت‌هایی را نیز به خرج داد. مگر هدف از ارزشیابی غیر از رسیدن به اهداف آموزشی مطلوب و مورد نظر است! بنابراین چه‌بسا بتوان با به‌کارگیری خلاقیت و نوآوری میزان پیشرفت تحصیلی فراگیر را سنجید. برای مثال می‌توان از دانش‌آموزان خواست با به‌کارگیری هنر خود در راستای اهداف کتاب آموزشی طرحی را آماده کنند، کاردستی آماده کنند یا یک بازی در راستای فهم عبارات و قواعد درس تولید کنند، فرضاً برای پایه هفتم فعل ماضی را به‌طور کامل توضیح دهند، پس‌از آن ویدئو یا کلیپی آماده کرده و در اختیار معلم قرار دهند و معلم آن را مورد ارزیابی قرار دهد.

روش دیگر می‌تواند طراحی سؤالات برای پاسخ‌گویی به روش کتاب باز باشد. با استفاده از این راهکار می‌توان سؤالاتی طراحی نمود که دانش‌آموز بتواند به‌صورت کتاب باز به دنبال جواب بگردد و از طریق حل آن به یادگیری برسد. چراکه هدف از ارزشیابی با این نوع نگاه کمک به یادگیری است و ارزشیابی در خدمت یادگیری قرار خواهد گرفت. لذا وقتی دانش‌آموز با طراحی سؤالاتی ویژه روبرو شود درحالی‌که پاسخ آن حاضر و آماده نباشد، به چالش کشیده شده و مجبور است با آن دست‌وپنجه نرم کرده و آن را حل نماید، بنابراین فرآیند یادگیری می‌تواند محقق شود.

نتیجه‌گیری

آنچه روشن و مسلّم است این که فرایند آموزش مجازی، یک فرایند ارزشیابی مجازی مناسب را می-طلبد. شیوه‌های ارزیابی و سنجش مرسوم برای آموزش حضوری برنامه‌ریزی شده است، لذا پاسخگوی خوبی برای ارزشیابی مجازی مطلوب نیست. بیشترین دغدغه نظام‌های آموزشی در دوران کرونا مسئله اخلاق و تعهد به پاسخ‌گویی توسط خود فراگیر و مسئله اعتبار پاسخ‌گویی است، علی‌رغم همه شیوه‌هایی که برای ارزشیابی مجازی ارائه می‌شود، اما اکثر قریب به اتفاق آن‌ها از عدم اعتبار در پاسخ‌گویی رنج می‌برند و با آن‌ها نمی‌توان ارزیابی واقعی از آموخته‌های فراگیران را انجام داد. چه‌بسا اگر رویکرد و نگاه خود به ارزشیابی آموزشی را تغییر دهیم و از ارزشیابی از آموزش به سمت ارزشیابی در خدمت و برای آموزش حرکت کنیم و در سطح کلان برنامه‌ریزی درسی و نیز توسط گروه‌های آموزشی شیوه‌های جایگزین مناسبی برای ارزشیابی ارائه شود و به جای تمرکز بر تنها یک آزمون پایانی راهکارهای دیگری بیان شود، فرایند آموزشی به اهداف خود نزدیک خواهد شد. در این راستا، می‌توان با استفاده از خلاقیت، روش‌های دیگری را به کار بست از جمله ارائه سؤالات به روش کتاب باز، سنجش عملکرد با پوشه کار، تولید کاردستی مرتبط با اهداف یادگیری و...

منابع و مآخذ

منابع عربی:

- اسماعیل، الغریب زاهر، (٢٠٠١)، *تكنولوجيا المعلومات وتحديثات التعلم*، القاهرة، عالم الكتب.
- حمدان، محمد سعید، (٢٠٠١)، *التعليم المفتوح والتعليم عن بعد: مفهومه - فلسفته - أهدافه - أهميته في التنمية*، مجلة اتحاد، الجامعات العربية، ع ٤٢، عمان، الأمانة العامة.
- زیتون، حسن حسین، (١٤٢٦)، *رؤية جديدة في التعليم الالكتروني المفهوم والقضايا التطبيق والتقييم*، الرياض، الدار الصوتية للنشر.
- سلامة حسن علي، (٢٠٠٨)، *التعليم الخليط التطور الطبيعي للتعليم الالكتروني*، مجلة التربويه، جامعة جنوب الوادي، كلية التربية بسوهاج، العدد ٢، مصر.
- الصالح، بدر عبد الله، (١٤٢٠)، *تقنية التعليم والإصلاح التربوي*، الأردن، مجلة المعرفة، ع ٥٤.
- الكيلاني، تيسير، (٢٠١١)، *استراتيجيات التعليم المدمج (سلسلة اصدارات الشبكة العربية للتعليم المفتوح والتعلم عن بعد)*، ط ١، الأردن، مكتبة لبناني، عمان.

- النملة، عبد العزيز، (۲۰۰۳)، مفهوم التعليم الالكتروني وكيفية يمكن الافادة منه، ورقة عمل مقدمة لندوة التعليم الالكتروني خلال الفترة من ۲۱-۳۱ ابريل، الرياض، مدارس الملك فيصل.
- عبدالحميد، حسام الدين ومُجدد، آمال ربيع، (۲۰۰۴)، التعليم الالكتروني ومتطلبات تطبيقه في التعليم رؤية مستقبلية لتطوير التعليم العالي بسلطنة عمان، بحث مقدم للمؤتمر العلمي الثامن، الابعاد الغائبة في مناهج العلوم بالوطن العربي، ۲۸-۲۵ يوليو-۲۰۰۴، مصر، جامعة عين شمس، الجمعية المصرية للتربية والتعليم.
- المحيسن، ابراهيم عبد الله، (۱۴۲۳)، التعليم الالكتروني ترف أم ضرورة، ندوة المستقبل، جامعة الملك سعود.

منابع فارسی:

- اناری نژاد، عباس، ساکتی، پرویز و صفوی، سید علی اکبر، (۱۳۸۹)، طراحی چارچوب مفهومی ارزشیابی برنامه‌های یادگیری الکترونیکی در مؤسسات آموزش عالی، نشریه علمی پژوهشی فناوری آموزش، سال چهارم، شماره ۳، بهار ۱۳۸۹، ۲۰۱-۱۹۱.
- رستگار، طاهره، (۱۳۸۲)، ارزشیابی در خدمت آموزش، رویکردهای نو در سنجش و ارزشیابی با تأکید مستمر و پویا و بازخورد مؤثر به دانش‌آموزان در فرایند آموزش، تهران، وزارت آموزش و پرورش.
- عباسی کسائی، حامد و شمس مورکانی، غلامرضا و سراجی، فرهاد و رضایی‌زاده، مرتضی، ابزارهای ارزشیابی یادگیرندگان در محیط یادگیری الکترونیکی، فصلنامه رشد فناوری، سال شانزدهم، شماره ۶۱، زمستان ۱۳۹۸.
- نوروژی، داریوش و رضوی، سید عباس، (۱۳۹۸)، مبانی طراحی آموزشی، چ ۹، تهران، سمت.

منابع انگلیسی:

- Gay, L. R. (۱۹۹۱). Educational evaluation and measurement (۳rd ed.), Maxwell Macmillan, International.
- Joughin, G. (۲۰۰۹). Assessment, Learning and Judgement in Higher Education: A Critical Review. In Gordon Joughin Assessment, Learning and Judgement in Higher Education. Australia: Springer.

- Marriott.P. (۲۰۰۹). Students' evaluation of the use of online summative assessment on an undergraduate financial accounting module. *British Journal of Educational Technology*. ۴۰ (۲). ۲۳۷-۲۵۴.

سایتهای اینترنتی:

- مهربان، زهرا، (۱۳۹۹)، ارزشیابی، گام آخر در ماراتون آموزش مجازی، خبرگزاری مهر، ۲۱ اردیبهشت ۱۳۹۹، ساعت ۱۱:۱۱، www.mehrnews.com/news/۴۹۲۱۵۸۱/

